

KISS ÁDÁM LÁSZLÓ

PhD-hallgató
Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Francia Tanszék
k.adam.laszlo@gmail.com
ORCID azonosító: 0000-0003-4299-0017

A FRANCIA NYELVŰ EGYETEMI SZÍNJÁTSZÁSRÓL AZ ÉCOLE DES BOUFFONS

A Debreceni Egyetemen a francia nyelvű hallgatói színjátszás a Francia Tanszéken, Lukovszki Judit drámajáték-kurzusaival kezdődött. Az egyre növekvő érdeklődés eredményeként a csoport, amelynek tagjai jórészt a francia szakos hallgatók közül kerültek ki, 1985-ben nevet is kapott: École des Bouffons. A Bouffons évente legalább egy új produkcióval jelentkezett, hazai és külföldi színházi fesztiválokon is vendégszerepelt, 1998 és 2002 között pedig négy nemzetközi színházi találkozót szervezett, amelyekre Debrecenben került sor. A Bouffons, látszólag sikerei csúcán, a hallgatói érdeklődés hiányában 2002-ben, az utolsó színházi találkozójának évében szűnt meg. Jelen írás a csoport vázlatos történetének áttekintése mellett emléket kíván állítani az egykori színjátékosoknak.

Kulcsszavak: francia, egyetemi színjátszás, École des Bouffons, Francia Tanszék, Bölcsészettudományi Kar

ON UNIVERSITY THEATRE IN FRENCH. At the University of Debrecen, French-language student acting began with the drama courses held by Judit Lukovszki at the Department of French Studies. As a result of the growing interest the group, whose members were mainly French major students, was given a name in 1985: École des Bouffons. The Bouffons set at least one play on stage every year, made guest appearances at domestic and foreign theatre festivals, and undertook the organization of four theatre meetings between 1998 and 2002 in Debrecen. The Bouffons, apparently at the height of its success, ceased to exist in 2002, the year of the last theatre meeting, due to the lack of the students' interest. In addition to an outline of the group's history, this paper intends to commemorate the former players.

Keywords: French, student acting, École des Bouffons, Department of French Studies, Faculty of Arts

Beérkezett: 2023. 08. 05.
Közlésre elfogadva: 2023. 09. 15.
Copyright GERUNDIUM

„Drága társaim, minden komédiának vége szakad egyszer. A legidősebb jogán szólok hozzátok, búcsúzóul, minthogy hajnalban útra keltek. Ez az út bizonyára vezet valahová: az aranyfényű szolgasorba. Ez a bölcsőbbek választása. Lesznek majd olyanok is köztetek, akik hosszú bolyongás után elvegyülnek a nép között: így döntenek az ostobák. De sorsotok meg van pecsételve. Bolondozni fogtok. Akár előkelően csipkelődtek, akár a trágyában henteregték, bolondozó bolondok lesztek mindörökké, azzal a kínos küldetéssel, hogy mulattassátok az embereket.”

(Michel de GHELDERODE: *Bolondok iskolája*)¹

A Debreceni Egyetem Francia Tanszéke idén ünnepelte fennállásának századik évfordulóját. A centenárium alkalmából májusban szervezett tanszéktörténeti kiállítás megnyitóján Mudrák József egyetemtörténész tartott előadást a tanszék megalakulásáról és az alapító, Hankiss János életéről. Az augusztus 31-én megnyitott *Un siècle de dialogues* címet viselő kétnapos konferencián Kiss Sándor nyugalmazott egyetemi docens vázolta fel plenáris előadásában a tanszék évszázados történetét. Száz év alatt a tanszék átélte a felvirágzás, csakúgy, mint a kényszerű hallgatás keserű éveit,² miközben ezernél is több tanárt, kutatót, nyelvészt és irodalmárt adott az országnak és – talán nem túlzás azt állítani – a világnak. A Francia Tanszék történetében kiemelt helyet foglal el az *École des Bouffons* nevet viselő, hallgatókból formálódott színjátszó csoport, amely 1985-től több mint másfél évtizeden át folyamatosan működött, és évenként új színházi produkciókkal jelentkezett egészen 2002-ben történt megszűnéséig. Írásunkban a röviden csak Bouffons-ként ismert csoport történetét tekintjük át a helyi sajtóban (*Hajdú-Bihari Napló*), az egyetemi újságban (*Egyetemi Élet*) és egyéb regionális és országos napi- és hetilapokban, folyóiratokban megjelent írások, illetve a csoport életre hívójának, dr. habil. Lukovszki Judit nyugalmazott egyetemi docensnek jelen sorok írója rendelkezésére bocsátott szíves írásbeli közlése alapján.

A csoport nevét Michel de Ghelderode belga drámaíró *Bolondok iskolája* (*L'École des Bouffons*) címet viselő darabjának eredeti francia címéből kölcsönözte (az „L” határozott névelő elhagyásával). A magyar cím némileg félrevezető, hiszen a „bolond” ez esetben nem elmebeteg kategóriát jelöl, Ghelderode darabjának szereplői bohócok, udvari bolondok, komédiások, akiknek élete a színjáték. A *Bolondok iskolája* a színészek lételemének, a megszállottsággal együtt járó művészsorsnak testileg is torz alakok szerepeltetésével megrajzolt groteszk képe.

¹ Ford. DÉVA Mária, in Michel de GHELDERODE, *Drámák*, vál. és utószó SZÁNTÓ Judit (Budapest: Európa, 1982), 464.

² 1949 novemberében a nyugati nyelvek tanszékeinek működését felfüggesztették, és egészen 1957 januárjáig nem működhettek. Az oktatás végül az év novemberében indult újra, az első diplomákat 1961-ben vehette át a hat végzős hallgató.

Lukovszki Judit

A Bouffons előtti időszakból: Intézeti est, 1983

A kezdetektől 1989-ig

A Bouffons alapításának időpontja pontosan nem határozható meg, hiszen nem egyik napról a másikra jött létre, a névadás csupán egy már évek óta létező, francia szakos hallgatókból álló tanszéki színjátszó csoportot érintett. A magyar–francia szakos középiskolai tanári diplomát szerzett Lukovszki Judit a Francia Tanszék oktatójaként folyamatos önképzés során sajátította el a gyakorlati színházcsinálás alapjait, bár a színház iránti érdeklődése már az egyetemi tanulmányai során megmutatkozott: szakdolgozata és doktori értekezése témájául Jean Anouilh drámáit választotta. Tanszéki oktatóként először (és mind ez idáig egyedülként) ő indított a színházzal, színjátszással kapcsolatos kurzusokat, bevezetve a drámajátékot az egyetemi francia képzésbe. A Bouffons első csíráit a szemináriumokon előadott jelenetek adták, az érdeklődő hallgatók számának növekedése vezetett oda, hogy ez a folyamatosan változó színjátékosokból álló csoport végül nevet kapott. Ha mégis konkrét időpontot kellene választani, jobb híján meg kell elégednünk az első olyan előadás bemutatásának évével, amelyet már a Bouffons neve fémjelzett: 1985-ben Alfred de Musset *La Nuit vénitienne* című darabját állították színpadra.

A Csokonai Színházban színpadra állított előadásokkal kapcsolatos észrevételeit Lukovszki Judit a *Hajdú-Bihari Napló* hasábjain fogalmazta meg 1986-ban megjelent írásában. A kritikai észrevételek jelen írás szempontjából nem relevánsak, ám a Bouffons életre hívójának a színházról vallott általános koncepcióját (ami a csoport előadásait is meghatározta) érdemes teljes terjedelmében idézni:

„A színház mindig és mindenhol az emberek közötti viszonyok változásait jele-
nítette meg az ez iránt érdeklődő embercsoport számára. Vagyis a társadalom-
ban élő ember végső soron világnézeti problémákat magában foglaló, folyton
változó kapcsolatrendszerének a megmutatására vállalkozik egy olyan közösség
előtt, mely szintén benne él egy problémákkal teli viszonyrendszerben. Benne
él és küszködik vele, ezért nyitottan fogadja a színpadon elé tárt megoldásválto-

Az első Bouffons-darab: La Nuit vénitienne, 1985

zatokat. Elfogadja őket, ha igazán hozzá szólnak, értetlenül áll előttük, ha nem a megfelelő formában fogalmazódnak meg, vagy visszautasítja őket, ha meggyőződésével ellenkeznek és művészi színvonaluk silány. Aki a színházi munkában szeretné önmagát kiteljesíteni és a közösséget szolgálni, legyen tudatában az ezzel járó hatalmas felelősségnek! Tudja azt, hogy az estéről estére egybegyűlő közönség várakozással van tele az őt érintő lényegi problémák megoldását illetően! Ami nem azt jelenti, hogy tézisek megvitatására vásárolt bérletet, váltott jegyet. Legtöbbször már az is pillanatnyi megoldást jelenthet, ha kívül helyezhetjük magunkat hétköznapijaink körülményein, s a képzeletbeli emberekkel képzeletbeli világban járunk, ha saját hiányosságainkat színpadi figurák ügyetlenkedéseiben találhatjuk komikusnak, ha szorongásainkat drámai szituációkban vergődő szereplők szenvedik helyettünk.”³

A darabok színpadra állításához természetesen nem lett volna elég a szemináriumokon végzett munka, kellett hozzá a hallgatók lelkesedése és elkötelezettsége, a sokszor estébe nyúló próbák, amelynek során az előadások kialakultak.

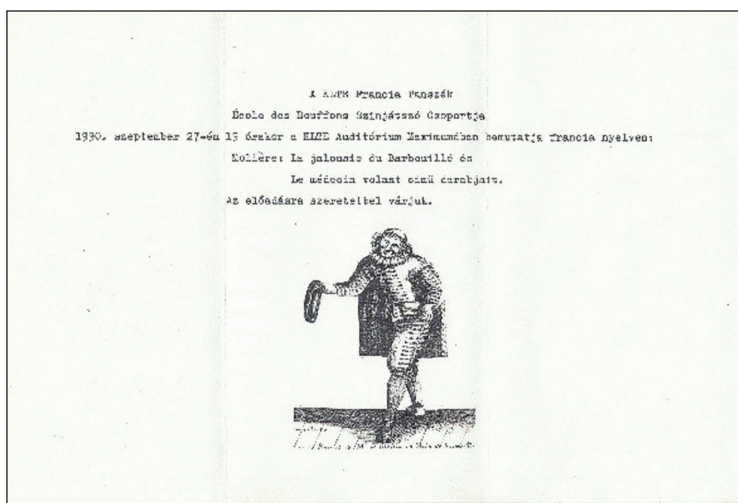
Az 1990-es évek elejéig a csoport működése nem keltette fel a helyi sajtó figyelmét, ám ami ennél is különösebb, az egyetem hetilapja, az *Egyetemi Élet* is viszonylag későn, 1998-ban szentelt elsőként írást a Bouffons-nak. Az évenkénti produkciók bemutatóira 1988-ig az egyetem Kossuth Klubjában került sor. 1986-ban Eugène Labiche *Le Clou aux maris*, 1987-ben Marivaux *Les Deux Pierrots*, 1988-ban pedig Jean-Pierre Claris de Florian *Les Deux Billets* című darabja került színre. Ez utóbbi év különös fontossággal bír a Bouffons történetében, hiszen elsőként nyílt lehetőség arra, hogy előadásukat külföldön is bemutathassák. A csoport Franciaországba utazott, a Florian-darabot

³ LUKOVSKZI Judit, „Az emberi színházért”, *Hajdú-Bihari Napló*, 1986. márc. 20., 5.

Lille-ben és Brest-ben adták elő. Az évtized utolsó produkciója Labiche *La Main leste* című egyfelvonásos komédiája, amelynek bemutatójára a Zeneművészeti Kar épületében került sor 1989-ben.

A rendszerváltás után

Az 1990-es évek eleje, a korábbi évek hagyományait követve, a klasszikusok jegyében telt. 1990-ben Molière két tréfája, a *La Jalousie du Barbouillé* (*A féltékeny maszatos*)⁴ és a *Le Médecin volant* (*Doktor Fregoli*) került színre, 1991-ben Marivaux *Les Acteurs de bonne foi* egyfelvonásos komédiáját játszották. Mindkét előadás bemutatójára az egyetem *Auditorium Maximum*ában került sor, a Marivaux-darabbal pedig ismét lehetőség nyílt külföldi vendégszereplésre, a Bouffons a komédiát a lengyelországi Krakkóban megrendezésre került színházi találkozón adta elő.

A Molière-előadás meghívója, 1990⁵

Az 1992-es év fordulópontot jelentett a csoport történetében. Ebben az évben adtak elő elsőként modern darabot: Eugène Ionesco *La Cantatrice chauve* (*A kopasz énekesnő*) című abszurd drámájának bemutatójára az Ady Gimnázium kistermében került sor. Az előadás apropóján jelent meg elsőként egy rövid írás a *Bouffons*-ról a helyi sajtóban március 5-én, Szilassy Zoltán színikritikus-irodalomtörténész tollából.

⁴ Amennyiben a daraboknak készült magyar fordítása, azok címét zárójelben közöljük.

⁵ Skutta Franciska szívességéből.

„A közelmúlt egyik estéjén zsúfolásig megtelt az Ady-gimnázium pódiumterme, egyeseknek csak állóhely jutott. A KLTE francia tanszékének École des Bouffons nevű amatőr színjátszócsoportja (vezetője: Lukovszki Judit adjunktus) Ionesco *A kopasz énekesnő* című világhírű művét mutatta be, francia nyelven. [...] Engem a csapatszellem szépsége hatott meg, vagyis hogy a szép hangú gong megütője (Löffler Karolina), aki az összevissza ütő »angol falióra« effektusát ihletetten produkálta, vagy az egyre jobban »világosító« Neville Cann (m. v.) és a rendezőgondozó L. J. (aki közönségsegítő, szerzői instrukciókat olvasott be).”⁶

Lukovszki Juditot különleges kapcsolat fűzi a román–francia drámaíróhoz, irodalomtörténeti tevékenysége során több tanulmányt szentelt Ionesco műveinek,⁷ habilitációs dolgozata (a színház képiségének vizsgálata Ionesco drámáiban) is ebben a témában született,⁸ így nem meglepő, hogy a Bouffons fennállása során a későbbiekben több Ionesco darab került színpadra. *A kopasz énekesnő*t Budapesten, az Egyetemközi Francia Központban mutatta be a csoport március 23-án, majd az Alliance Française támogatásával Belgiumba utazott, hogy részt vegyen a *Salon Européen Étudiant* rendezvényein. Brüsszelben kétszer, Leuvenben egy alkalommal adták elő a darabot.⁹

1993 februárjában a Bouffons ismét Budapesten vendégszerepelt, az Egyetemközi Francia Központ szervezésében február 5-én az Eötvös Loránd Tudományegyetem francia tanszékének előadójában mutatta be Samuel Beckett *En attendant Godot* (*Godot-ra várva*) című drámája nyomán készült produkcióját, *En attendant* címmel. Beckett, Ionescóhoz hasonlóan az abszurd (más néven Új) színház képviselője, a színpadra állított darab így az előző évben bemutatott produkció műfajához illeszkedik. Ebben az évben egy másik darab, a spanyol származású, ám 1955 óta Franciaországban élő Fernando Arrabal *Fando et Lis* című darabja is színpadra került. *A Hajdú-Bihari Napló* újságírója a Francia Tanszék szemináriumi termében tartott próbán járt az év novemberében. A cikkben a rendezés mögött meghúzódó motivációra is fény derült:

„Ionesco, Beckett vagy a most bemutatandó Arrabal-mű nyíltan is az abszurdra való hajlamot bizonyítja, de a Musset, Labiche-, Molière- vagy Marivaux előadásokban is felfedezhetők az abszurdra utaló jelek. A tanárnő mosolyogva mondja, hogy sajnos lelepleződik az »előélete«, mert az amúgy ártatlannak tűnő darabok nem feltétlenül abszurd megjelenítést kívántak volna. – Ha mégis ilyen abszurd

⁶ SZILASSY Zoltán, „Ionesco »énekesnője« – franciául”, *Hajdú-Bihari Napló* 1992. márc. 5., 9.

⁷ „Drámaszöveg és festészet kapcsolata: Ionesco példája”, *Filológiai Közöny* 40, 3–4. sz. (1994): 227–231. „Les choix de couleurs d’Ionesco: le cas du Piéton de l’air”, in James DURNERIN, szerk., *Les couleurs en question: Colloque international de Herstmonceux Castle* (Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2006), 125–134. „Nouveau théâtre de Ionesco dans son rapport avec l’ancien: L’exemple des »Victimes du devoir«”, *Revue d’Études Françaises*, 12. sz. (2007): 111–118.

⁸ *Ionesco képei* (Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2005).

⁹ „Belga turné”, *Hajdú-Bihari Napló*, 1992. márc. 26., 9.

felhangjai voltak ezeknek az előadásoknak, akkor csak azért, mert a világ ilyen, vagy én látom ilyennek a világot. Az abszurditás mint tény bemutatása mellett fő törekvésünk, hogy a csodába vetett erős hitet is közvetítsük. Talán ettől fordul játékba minden komolyan mondott tragédia a kezem alatt.”¹⁰

En attendant, próba, 1992

A darab bemutatójára december 8-án és 9-én került sor az Ady Gimnázium pódiumtermében. Az előadások francia nyelven zajlottak, így joggal feltételezhetnénk, hogy csak egy bizonyos, megfelelő szintű nyelvtudással bíró közönség érdeklődésére tarthatnak számot, ám a fentebb idézet írásban megjelent megállapítás ennek ellentmondani látszik:

„[T]ermészetesen a nyelvi korlátok itt nagyban meghatározzák a közönséget is: tudni kell franciául ahhoz, hogy megértsék az előadást. Ez a kijelentés némi vitát is szül, hiszen nem kizáró tényező a nyelv nem ismerése: ha jó az előadás, akkor a situációk, a gesztusok is »beszélnek«.”¹¹

A vizualitás vitathatatlanul fontos szerepet játszott, ám ahhoz, hogy az előadott darabokat valóban élvezni lehessen, mégis szükségeltetett a francia nyelvnek legalább a megértése, így a nézők derékhada az egyetemi hallgatók és középiskolás diákok mellett a nyelv ismerői közül került ki.

A csoport munkáját a lelkes résztvevők (akik a színjáték mellett jelmezeket és díszleteket készítettek), valamint a tanszék által biztosított, a próbák helyszínéül szolgáló szemináriumi terem mellett pályázati forrásokból származó pénzügyi támogatások is

¹⁰ V(ITÉZ). F(erenc)., „Kódszó: a kegyetlenség. Francia nyelven, de közérthetően játszanak”, *Hajdú-Bihari Napló*, 1993. nov. 30., 7.

¹¹ Uo.

segítették, köztük a Leidenfrost Gyula Alapítvány, a Tisza-Progressz Alapítvány és az Universitas-Alapítvány összesen tízmillió forintot megközelítő támogatása, amelyből 1994-ben a Bouffons 120 000 forintos (2023-as értékre átszámítva 960 000 forint)¹² összegben részesült.¹³ A különböző pályázatokon elnyert összegek mellett a Kossuthos Hallgatókért Alapítvány és a Polgármesteri Hivatal is segítette a csoport működését. Ez év novemberében ismét egy Ionesco-darab került színpadra, a *La Soif et la faim* című dráma *Les messes noires de la Bonne Auberge* címet viselő részét mutatták be. A képiség, a vizuális megjelenítés ezúttal is nagy hangsúlyt kapott a produkcióban, abban a reményben, hogy a francia nyelvet nem ismerők számára is élvezhető legyen az előadás. A darabban központi szerepet játszó festményt Niklai Gábor készítette, aki angol szakos hallgatóként vett részt a produkció előkészítésében, később pedig zenei pályára lépett a debreceni, angol nyelvű dalokat játszó Garbo együttes basszusgitárosa, énekes és szövegírója lett. A darab bemutatójára a Kölcsény Ferenc Református Tanítóképző Főiskola 222-es színháztermében került sor november 2-án, majd a Bouffons külföldi vendég-szereplésre indult, a darabot a franciaországi Angers-ban adták elő.¹⁴

A Bouffons angers-i vendégszereplése, 1994¹⁵.

A cikk írója az előadásra „grand art”, azaz magas (szintű) művészetként hivatkozik

Az 1995-ös esztendő volt a Bouffons fennállása óta minden bizonnyal a legeseménydúsabb. Március 7-én került sor Marguerite Duras *Yes, peut-être* című, háromszereplős, negyvenöt perces, posztapokaliptikus környezetben játszódó darabjának előadására

¹² <https://artortenet.hu/>, hozzáférés: 2023. 09. 04.

¹³ „Tízmilliósi pályadíj”, *Hajdú-Bihari Napló* 1994. márc. 17., 6.

¹⁴ V(ITÉZ). F(erenc)., „Ionesco „fekete miséi” franciául”, *Hajdú-Bihari Napló* 1994. okt. 26., 13.

¹⁵ Az újságcikk fénymásolata Skutta Franciskának, a Francia Tanszék nyugalmazott egyetemi docensének magánarchívumából származik. A cikket közlő lap neve nem ismert.

a Kölcsey Művelődési Központ bábszínházában.¹⁶ Ugyanebben a hónapban, március 25-én és 26-án rendezték meg a diákszínjátszók megyei találkozóját a Kölcsey Művelődési Központ bábszínházában, illetve az Ady Endre Gimnázium pódiumtermében, amelynek keretében a Bouffons is fellépett.¹⁷ Pihenésre nem sok idő jutott, hiszen alig egy hónappal később, április 20-án francia egyetemi színjátszók vendégszereplésére került sor a Debreceni Agrártudományi Egyetem színháztermében. Az egyetem és az Alliance Française közös szervezésében látták vendégül a *Théâtre du Baratin* és a *Les Tréteaux* nevű angers-i színjátszó társulatokat. A vendéglőadók produkciói mellett a Bouffons a korábban színpadra állított Beckett-darabot (*En attendant*) mutatta be,¹⁸ míg május 4-én a Csokonai Színház Horváth Árpád Stúdiószínházában (bérletsszünet keretében) a *La Cantatrice chauve* előadására került sor. A Bouffons ezzel a Ionesco-darabbal szerepelt az ebben az évben Krakkóban megrendezett színházi fesztiválon, ahol a legjobb külföldi társulatnak járó különdíjat hozhatták el.¹⁹

A viszonylagos ismeretlenségből a Bouffons néhány év alatt nemcsak helyi, de országos szinten is ismertté vált a francia nyelvű színház kedvelőinek körében, emellett a külföldi vendégszereplések is hozzájárultak a csoport további ismertségéhez. A rendszerváltást követően a francia szak a nyugat felé nyitás jegyében egyre nagyobb számú hallgatót vonzott, így nem meglepő, hogy mindig akadtak vállalkozó kedvű, a színház iránt fogékony francia szakos egyetemisták, akik szívesen és lelkesen vettek részt a Bouffons produkcióiban. Bár franciások alkották a színjátszók derékhadát, akadtak köztük a nyelvet ismerő, tanulmányaikat más szakokon folytató hallgatók, így például a hazai képregénykutatás egyik megalapozója, a későbbi médiakutató Maksa Gyula. 1996-ban került színpadra Ingmar Bergman egyfelvonásosának francia változata *Peinture sur bois* (*Fafestmény*) címmel, amelyet rendhagyó módon szabadtéren is előadtak, a debreceni református kistemplom mellett, a Piac utcán. Lehetőség nyílt ugyanezen darab külföldi előadására is, a csoport a darabbal Krakkóban vendégszerepelt. 1997-ben újfent klasszikus darab került a repertoárba, Molière *Amphitryon* (*Amphitryon*) című komédiája, amelyet a csoport február 18-án mutatott be a Kölcsey Művelődési Központ Bábszínházában,²⁰ majd Miskolcon (Csodamalom Bábszínház),²¹ Egerben, valamint külföldön, Liège-ben és marokkói Casablancában.

¹⁶ „Az utolsó háború után”, *Hajdú-Bihari Napló*, 1995. márc. 7., 7.

¹⁷ „Színjátszó-találkozó”, *Hajdú-Bihari Napló* 1995. márc. 25., 6. A cikk az előadott darab címét nem közli.

¹⁸ „Francia színjátszók”, *Hajdú-Bihari Napló* 1995. ápr. 20., 7.

¹⁹ BABICZ Adrienn, „Abszurdok az egyetemi színjátszásban”, *Hajdú-Bihari Napló* 2001. febr. 13., 8.

²⁰ „Színház – francia nyelven”, *Hajdú-Bihari Napló*, 1997. máj. 6., 8.

²¹ *Észak-Magyarország*, 1997. márc. 13., 7.

Peinture sur bois (Fafestmény), 1996

Nemzetközi egyetemi színházi találkozók Debrecenben, 1998–2002

A csoport fennállásának csúcspontjait vitathatatlanul a Debrecenben megrendezett színházi találkozók jelentették, amelyek közül az elsőre 1998-ban került sor. A Bouffons szokásos éves színházi bemutatójának premierjére február 9-én került sor, a csoport Alfred de Musset *La Nuit vénitienne* című darabját adta elő a Kölcsey Művelődési Központ bábszínházában, Benyik Adrienn, Varga Fruzsina, Karasszon Dezső, Pallai Mária, Maksa Gyula, Buna István és Mátray László előadásában.²² A darabot Miskolcon is bemutatták a már ismert helyszínen, a Csodamalom Bábszínházban március 11-én.²³ Az év végén, december 1. és 5. között belga, lett, pécsi (Egyetemi Színpad), budapesti (Szárnyak Színháza) és debreceni (Bouffons) színjátszók részvételével rendezték meg a I. Nemzetközi Egyetemi Színházi Találkozót a Kölcsey Művelődési Központ színháztermében. A találkozóról Vitéz Ferenc közölt hosszabb írást a *Hajdú-Bihari Napló*-ban. A cikkben megszólaló Lukovszki Judit nyilatkozata bepillantást enged abba a hosszadalmas, sok munkát igénylő folyamatba, amelynek eredményeképpen egy-egy előadás megszületik.

²² „Francia színház”, *Hajdú-Bihari Napló* 1998. febr. 9., 12.

²³ *Észak-Magyarország* 1998. márc. 5., 9.

„Létezik egy számítási módszer, mely szerint az előadás egyetlen percéért három óra próbával kell megfizetni. Nem kell persze görcsösen ragaszkodni ehhez, ám csak akkor lehet nyílt tekintettel kiállni a színpadra, ha a produkció mögött ennyi energia van. Minden egyes gesztus, mondat mögött meggyőződésnek kell lenni, s addig dolgozunk, amíg a darabot mindenki szeretni nem tudja.”²⁴

La nuit vénitienne, 1998

A fesztivál alkalmával mutatkozott be a *petits bouffons* elnevezésű formáció, amely olyan produkciókat adott elő, amelyet maguk a hallgatók rendeztek.²⁵ Bár a Bouffons előadásai közös munka eredményeként jöttek létre, a rendezés minden esetben Lukovszki Judit feladata volt, a *petits bouffons* így ezzel a hagyománnyal szakított.

A csoport 1999-ben újabb Ionesco darabbal jelentkezett, a szerző *Scène à quatre* című egyfelvonásosát állította színpadra, amellyel többek között, immár hagyományosnak mondhatóan, a miskolci Csodamalom Bábszínházban is vendégszerepelt május 12-én. Az előző évi fesztivál sikerét követően felmerült egy újabb találkozó megszervezésének ötlete, amelyhez a korábbiakhoz hasonlóan ugyancsak sikerült pályázati forrásokat bevonni. Az 1999-es felsőoktatási programfinanszírozási pályázat keretében az École des Bouffons a II. Nemzetközi Egyetemi Színházi Találkozó szervezéséhez egymillió (2023-as értékre átszámítva 3,4 millió)²⁶ forint támogatásban részesült. November 8. és 12. között a lyoni INSA (*Institut National des Sciences Appliquées*) főként mérnököket képző felsőfokú intézményében került sor színházi találkozóra, ahol a francia csoportok mellett lengyel, ukrán, belga és magyar egyetemi színjátszók képviseltették magukat. A Bouffons az az évi produkcióját, a *Scène à quatre* című darabot adta elő.

²⁴ VITÉZ Ferenc, „Egyetemi szintársulatok színes találkozója”, *Hajdú-Bihari Napló* 1998. nov. 27., 8.

²⁵ Uo.

²⁶ <https://artortenet.hu/>, hozzáférés: 2023. 09. 04.

Az előadások mellett a program részét képezte egy háromnapos színpadi tréningssorozat, hang-, mozgás- és ritmusgyakorlatokkal, improvizációkkal.²⁷

Az ezredforduló első *Bouffons*-előadása, Jean Tardieu *Monsieur moi* című darabjának bemutatója (Varga Fruzsina és Pallai Mara előadásában) egybeesett a II. Nemzetközi Egyetemi Színházi Találkozó időpontjával. Az ötnapos, 2000. február 8. és 12. között lezajlott eseménynek a Kassai úti Lovarda adott otthont, a résztvevők között Szegedről, Krakkóból, Liège-ből és Zaporozsjéből (Ukrajna) érkezett társulatok szerepeltek, a debreceni színjátszást a Bouffons mellett a Kallipszis Egyetemi Színpad és a Tabak Színház képviselte.²⁸ A Bouffons a bemutatott darabbal ebben az évben is vendégszerepelt külföldön, a franciaországi Nancyban május 3. és 13. között megrendezett *Dix jours du théâtre hongrois* elnevezésű színházi találkozó keretében. A Miskolci Galéria Rákóczi-házában október 26-án nyílt meg Icsu Molnár István grafikusművész reprezentatív kiállítása. A kiállítás megnyitójának részeként a Bouffons a Tardieu-darabot adta elő.²⁹

A csoport egykori színjátszói közül Pallai Mara az „aranyfényű szolgasort” választotta: egyetemi hallgatóként 1996 és 2000 között a csoport színjátékosa volt, majd a debreceni Vojtina Bábszínház, ezt követően a győri Vaskakas Bábszínház, végül a Budapest Bábszínház bábművésze lett.³⁰ 2018-ban így idézte fel a Bouffons kebelében töltött éveket:

„[A]mikor debreceni diák voltam, a KLTE francia tanszékének hallgatóira alapozva működött az École des Bouffons nevű francia nyelvű egyetemi színpad. Kimondottan színvonalas alkotóműhely tagja lehettem mindjárt a tanulmányaim kezdetén. Lukovszki Judit vezetésével sok sikert értünk el itthon és külföldi fesztiválokon, vendégszerepléseken. Amit ott tanultam, annak ma is hasznát veszem számos területen.”³¹

Bár a hajdani Bouffons-ok közül más nem vált színésszé, színművésszé, többen közülük a későbbiekben drámatagozatot végeztek a Színház- és Filmművészeti Főiskolán, később Egyetemen, és középiskolai tanárként az oktatás során hívták-hívják segítségül a drámajátékot, a színházat.³²

2001-ben a Bouffons két produkcióval jelentkezett, egyikük rendhagyó módon magyar alkotás, ám francia fordításban: Vörösmarty Mihály *Histoire de la fée Tünde et du*

²⁷ KÁLAI Sándor, „Francia nyelvű egyetemi színházak találkozója; Lyon 1999. november 8–12”, *Egyetemi Élet* 38, 7. sz. (1999): 9.

²⁸ M. Gy. „Egy krakkói kirándulás lavinája”, *Hajdú-Bihari Napló* 2000. febr. 8., 8.

²⁹ KIRÁLY Zoltán, „Részben. Icsu Molnár István miskolci tárlata”, *Kisgrafika* 39, 4. sz. (2000): 2–3, 3.

³⁰ „Pallai Mara bábszínész”, <https://budapestbabszinhaz.hu/tarsulat/szinmuveszeink/26-pallai-mara>, hozzáférés: 2023. 09. 04.

³¹ MARIK Sándor, „A bábművészet új térhódítása. Beszélgetés Pallai Mara bábszínésszel”, *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 53, 1. sz. (2018): 56–68, 65.

³² VITÉZ F. „Egyetemi szintársulatok...”, 8.

prince Tchongor (Csongor és Tünde) című drámai költeménye. A másik darab ugyancsak fordítás, August Strindberg *La plus forte* (Az erősebb, eredeti címe: *Den starkare*) című darabja. Az III. Nemzetközi Egyetemi Színházi Találkozóra február 14. és 17. között került sor, a helyszín az előző évitől eltérően nem a Lovarda, hanem a Kölcsey Művelődési Központ bábszínháza volt. A társulatok Liège-ből, Compiègne-ből, Pozsonyból, Isztambulból, Budapestről érkeztek, a Bouffons a Vörösmarty-darabot adta elő. A harmadik alkalom után talán nem túlzás azt állítani, hogy a találkozó hagyománnyá vált, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy egyre nagyobb terjedelmű beszámolók jelentek meg a sajtóban, és nemcsak helyi szinten (a *Hajdú-Bihari Napló*ban és az *Egyetemi Életben*),³³ hanem a *Zsöllye* című országos hetilapban is, Zala Zoltán Szilárd tollából. A találkozót, csakúgy, mint az azt megelőző kettőt, megtisztelte jelenlétével az AITU (*Association Internationale du Théâtre à l'Université*), az Egyetemeken Működő Színházak Világszövetségének elnöke, Robert Germey, aki a belgiumi Liège-ből érkezett Debrecenbe.³⁴ A korábbiaktól eltérően – bár a bemutatott darabok jó része ezúttal is francia nyelvű volt – egyéb nyelven előadott produkciókat is megtekinthetett a közönség. A pozsonyi csoport szlovákul, az isztambuli törökül játszott.

Histoire de la fée Tünde et du prince Tchongor (Csongor és Tünde), 2001

³³ TAKÁCS Miklós, „Színi hagyományok oda és vissza. Gondolatok a nemzetközi egyetemi színpadi találkozók tapasztalataiból”, *Hajdú-Bihari Napló* 2001. febr. 21., 8.; BABICZ Adrienn, „Abszurdok az egyetemi...”, 8. (G), „Francia (török, szlovák) nyelvű fesztivál”, *Egyetemi Élet* 39, 11. sz. (2001): 12.

³⁴ ZALA Szilárd Zoltán, „A kis lépések technikája meg a csoda”, *Zsöllye* 2, 3. sz. (2001): 22.

A Bouffons megszűnése

A korábbi évek sikerei, a Bouffons egyre szélesebb körű ismertsége, a számos hazai és külföldi fesztiválszereplés és vendégjáték alapján minden jel arra mutatott, hogy a csoport még nagyon sokáig működni fog. A francia szakos hallgatók száma az ezredforduló környékén kifejezetten magas volt, 2000-ben 35, 2001-ben 30 végzős hallgató kapott diplomát és, bár a szám csökkenni kezdett, a diplomások száma még 2004–2005-ben is elérte a tizenötöt. 2002-ben a Bouffons a *La Barbe Bleue* (*A Kékszakállú Herceg*) című szövegmontázst állította színpadra. A IV. Nemzetközi Egyetemi Színházi Találkozót február 13. és 16. között rendezték meg, a Bouffons mellett román, kanadai, szlovák társulatok, a magyar színjátszók közül pedig egy szegedi csoport lépett fel.³⁵ Az előadások a Horváth Árpád Stúdiószínházban és a MÁV Járműjavító Színháztermében zajlottak. A találkozó kapcsán Lukovszki Judit rövid összefoglalót közölt az Egyetemi Élet hasábjain.

„[F]esztivál, vagy ahogy mi szívesebben nevezzük: találkozó. Mert mi is a különbség a kettő között? A fesztiválokhoz az előválogatók, a helyezések, a díjak számunkra nem egyértelműen pozitív képzeteket keltő fogalmi tapadnak. Egy találkozón nincs verseny, nincs zsűri, nincs díj. Csak ajándék, az egymás felfedezésének öröme. És ebben a kegyetlenségig »teljesítményorientált« világban ez elsőrendű cél. Az utólagos mérlegkészítés egyik szempontja tehát az lehetne, hogy jöttek-e létre találkozások vagy Találkozások. És ezt talán a szervezők is megítélhetik. Tehát: nagy örömmel állapítjuk meg, hogy a négy este hét produkciója során találkozott a táncos a klasszikus tragédiát skandáló kórossal, az abszurd csikorgó világa a commedia dell'arte önfeledtségével, a brechti iskolán, »nevelkedett« Bernarda Alba az Örökény-egyperceseket is feldolgozó, megható spleennel.”³⁶

Április 10. és 14. között a Bouffons a Szegedi Frankofon Kultúráért Alapítvány szervezésében megrendezett IV. FTUF Egyetemisták Nemzetközi Kulturális Fesztiválja címet viselő rendezvényen vett részt,³⁷ november 12-én a Friss Rádió *Egyetem tér – a Debreceni Egyetem hallgatóinak magazinja* című műsorának volt a vendége Lukovszki Judit mint az École des Bouffons vezetője, majd... néma csend. A negyedik nemzetközi találkozóval és a *La Barbe Bleue* című előadással – amelyet december 4-én még előadtak az egyetem főépületében, az Aula előcsarnokában – hirtelen, látszólag teljesen váratlanul szakad meg a csoport működése. Az érdeklődés hiányában egyik napról a másikra

³⁵ ZALA Szilárd Zoltán, „Diáknak lenni = színházat csinálni. Egyetemi színházak fesztiváljai”, *Zsöllye* 3, 5. sz. (2002): 20.

³⁶ LUKOVSKI Judit, „IV. Nemzetközi Egyetemi Színházi Találkozó, belülről”, *Egyetemi Élet* 40, 11. sz. (2002): 10.

³⁷ „IV. FTUF Egyetemisták Nemzetközi Kulturális Fesztiválja”, *Délmagyarország* 2002. ápr. 9., 11.

A La Barbe Bleue című előadást hirdető szórólap, 2002³⁸

apadt el a hallgatói utánpótlás, a jelen és főleg a jövő időből szinte egyetlen pillanat alatt lett múlt: *Il était une fois les Bouffons*, Volt egyszer egy Bouffons.

Mivel a Bouffons-nak a fennállása idején nem voltak kijelölt krónikásai, akik minden egyes eseményt pontosan lejegyeztek volna, az emlékezet pedig évtizedek múltán megfakul, jelen írás szerzőjének a rendelkezésre álló hézagos információkból kellett rekonstruálnia a csoport történetét. A cél tehát vázlatos áttekintés lehetett csupán, ami talán sikerült, és ha mást nem is ért el, mint hogy emléket állított a Debreceni Egyetem francia nyelvű színjátszásának, akkor beteljesítette feladatát. És hogy „*Hol vagytok, ti régi játszótársak?*”. A válasz: mindenütt, szerte az országban és a világban. A Bouffons, a próbák, a sok-sok előadás, a vendéjátékok, az együtt töltött idő mind ott él az egykori színjátékosok emlékezetében, hozzájuk szól Ghelderode darabjában Galgüt, hogy soha el ne feledjék: „*bolondozó bolondok lesztek mindörökké!*”

³⁸ Marton Sándor szívességéből.